

A Study of the Archetype of Water in Lorestan Folktales

Arash Askari¹, Zahra Rajabi^{*2}, Fatemeh Soltani³

Abstract

Due to its characteristics such as life-giving, cleansing, and being a Minoan, and having a close connection with the earth, settlement, life, and civilization, water has acquired a Minoan and mythical aspect in most ancient civilizations. Since the myth of water also has a clear appearance in many ancient and Iranian folk tales, the following research seeks to find an answer to the question of to what extent and with what representations the water myth motifs and the reflection of its archetypes are found in the folk tales of Lorestan. To find an answer, the mythical manifestations of water in the folk tales of Lorestan were examined and reported in a descriptive-analytical manner and based on three main sources and figures in the field of archetype of mythical motifs (Campbell, Hinles, Khadish, and

Received: 11/02/2025

Accepted: 08/07/2025

* Corresponding Author's E-mail:
z-rajabi@araku.ac.ir

1. PhD Candidate of Persian Language and Literature Department at Arak University, Arak, Iran

<https://orcid.org/0009-0006-0419-2865>

2. Associate Professor of Persian Language and Literature Department at Arak University, Arak, Iran

<https://orcid.org/0000-0002-2802-4245>

3. Associate Professor of Persian Language and Literature Department at Arak University, Arak, Iran

<https://orcid.org/0000-0001-7592-4230>

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY- NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

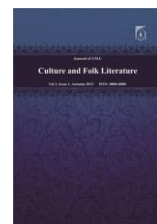

Davoodi Moghadam). The results of the study indicate that in 33 of the 183 stories examined, the myth of water is represented in aspects such as providing sustenance, helping, falling in love, sacrificing a girl, water-carrying, and crossing water. It was also clear that the “bond between woman and water” is more obvious than other motifs; this is an indication of the life-giving value of water and women in the life and culture of the people of Lorestan and a reminder of the goddess of water, Anahita, and the female guardians of water in ancient Iranian myths.

Keywords: Myth; archetype; water; folktales; Lorestan.

Introduction

Myth has been with people for a long time and has been their guide. Sometimes people's hopes and failures are revealed in myths and with the help of the supernatural feature of myths, it has helped to heal and calm people. Myths are a story of "the deeds or feats of supernatural beings and the manifestation of their supernatural powers" (Elyadeh, 2007, p. 6). One of the pillars of Iranian myths is water, which has supernatural powers and has shown itself in the first battle with the devil. In most stories and beliefs, the name of the mother or woman is tied to the story of water. Khordad and Amرداد are also two female Amshaspands who guard water and plants and overcome thirst and death (Rastegar Fasai, 2009, p. 167; Heinels, 2012, p. 75). This research is an attempt to examine the theme of water in the folk tales of Lorestan (Nafisi, 2018) in order to answer the questions of how the myth of water and its archetypes are manifested in Lorestan tales and what connection these manifestations have with the myth of water in the culture, religion, and literature of ancient Iran.

Method

The present study aims to examine and report the manifestations of the water myth in the folk tales of Lorestan. To carry out this research, the four-volume book *Folk Tales of Lorestan* (Nafisi, 2018) was examined and compared with ancient Iranian myths. Then, the research data was examined in a descriptive-analytical manner and reported with the help of library documents. The manifestations of the water myth in the folk tales of Lorestan were categorized and reported with the help of the teachings of mythologists and based on ancient Iranian myths.

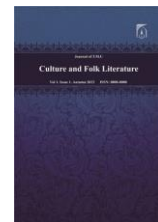
Research Questions

The current research seeks to answer the following questions:

1. How are the reflections and manifestations of the water myth in the folk tales of Lorestan province?
2. To what extent are the manifestations of the water myth in these tales connected with ancient Iranian myths?

Result

Lorestan province has cultural ties with various ethnic groups for millennia, and the manifestations of the water myth in these stories can reflect the province's rich history. These stories mostly convey moral teachings related to the water myth to the reader. The heroes of these stories behave in ways that are more related to their internal actions or group behaviors when dealing with water. This research can also reflect the values and beliefs of the people. Water is a source of sustenance in Lorestan culture and in its stories. This belief has led to the good behavior of the people of the province with water; as they have benefited from its drops in the fields and built settlements. Over the millennia, they have enjoyed the air of water, and water has also enriched their lands and cities. An unbreakable bond between water

and women can be seen in Lorestan stories. Water is the builder of the land, and woman is the builder of the house and the symbol of life. On the other hand, water is also a symbol of life. Therefore, it is not surprising that water and the lady are two sides of the same coin in these stories. The life-giving power of water also has a subtle manifestation in the folk tales of Lorestan, and that manifestation is displayed in the body of a child abandoned in water, which instead of killing him, keeps alive and delivers him to a caring and worthy guardian. In these manifestations, water is the owner and possessor of the abandoned and oppressed; that is, it is the keeper and the water-giver. Water has given life to people, and the people of Lorestan have filled their stories with water, cherished it, and not forgotten it so that they do not go to waste. The mythical water motifs in the folk tales of Lorestan that were discussed in this study are categorized into the following sections:

- Providing water for sustenance
- Helping for liberation
- The connection of water with women (girl, woman, daughter of the fairy king and angel)
- Darab (a child entrusted to water who achieves liberation)

Conclusion

In the four-volume book of Lorestan Folktales, there are 33 stories based on the water myth. Among the various manifestations of the water myth in these stories, the "bond of water with women" is the most prominent. These are signs of the high value of women in the life and culture of the people of this ancient province. All this mixing of water with myth in Lorestan folktales shows the people's belief in the purity, cleansing, and life-giving power of water and its ancient roots. These beliefs have led people for millennia to respect water and know its value, and to make efforts to bring it to the lands, trees, and plants

Culture and Folk Literature

E-ISSN: 2423-7000

Vol. 13, No.65

November-December 2025

Research Article

and to cultivate the world, and to leave such a prosperous and fruitful culture as a legacy for the world. In ancient Iranian myths, the goddess of water, Anahita, and other female gods and goddesses have been the helpers and helpers of the pure and heroes, and from the beginning of creation to the present, they have helped people and Hormuzd and fought against the devil. In Lorestan stories, the daughter of the king of fairies, the seven-colored fish, the fairy, and other women who support water are always with people and help them. In Lorestan folk stories, the representative of water is sometimes a man, who can be considered a manifestation of the god Tishtar, who becomes a man in the first ten days of the fourth month (Tir). This transformation into female and male forms is the fusion of the god Tishtar and the goddess Anahita in Lorestan stories.

دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه

سال ۱۳، شماره ۶۵، آذر و دی ۱۴۰۴

مقاله پژوهشی

بررسی کهن‌الگوی آب در داستان‌های عامیانه لرستان

آرش عسکری^۱، زهرا رجبی^{۲*}، فاطمه سلطانی^۳

(دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۲۳ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۱۷)

چکیده

آب به سبب ویژگی‌هایی چون جان‌بخشی، پاک‌کنندگی و مینوی بودن، داشتن پیوند تنگاتنگ با زمین، آبادی، زندگی و تمدن در بیشتر تمدن‌های کهن جنبه‌ای مینوی و اسطوره‌ای یافته است. از آنجا که در بسیاری از داستان‌های کهن و عامیانه ایرانی نیز اسطوره آب نمودی آشکار دارد، جستار پیش رو در پی یافتن پاسخ این پرسش است که بن‌مایه‌های اسطوره آب و بازتاب کهن‌الگوهای آن تا چه میزان و با چه بازنمودهایی در داستان‌های عامه لرستان یافت می‌شود. برای یافتن پاسخ، نمودهای اسطوره‌ای آب در داستان‌های عامیانه لرستان با شیوه توصیفی - تحلیلی و بر پایه سه منبع و چهره اصلی در زمینه بررسی کهن‌الگویی بن‌مایه‌های اسطوره‌ای (کمبل، هینلز و خدیش و داودی مقدم) بررسی و گزارش شد. نتایج پژوهش گویای آن است

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اراک، اراک، ایران

<https://orcid.org/0009-0006-0419-2865>

۲. دانشیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اراک، اراک، ایران (نویسنده مسئول)

*z-rajabi@araku.ac.ir

<https://orcid.org/0000-0002-2802-4245>

۳. دانشیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اراک، اراک، ایران

<https://orcid.org/0000-0001-7592-4230>

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY- NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

بررسی کهن‌الگوی آب در داستان‌های عامیانه لرستان... _____ آرش عسکری و همکاران

که در ۳۳ داستان از ۱۸۳ داستان بررسی شده، اسطوره آب در نمودهایی چون روزی‌رسانی، یاری‌رسانی، دلدادگی، قربانی کردن دختر، دارآب و گذر از آب بازنمایی شده است. همچنین روشن شد که «پیوند زن و آب» آشکارتر از دیگر بن‌مایه‌هاست که این نشانی از ارزش زندگی بخشی آب و زن در زندگی و فرهنگ مردم لرستان و یادآور ایزدبانوی آب‌ها، آناهیتا و امشاسپندان مادینه نگاهبان آب در اسطوره‌های کهن ایرانی است.

واژه‌های کلیدی: اسطوره، کهن‌الگو، آب، داستان‌های عامیانه، لرستان.

۱. مقدمه

اسطوره درباره آغاز آفرینش، راه آن و پایان جهان سخن می‌گوید. تعریف اسطوره چنان که نشان‌دهنده همه ویژگی‌های آن باشد، کاری است دشوار (آموزگار، ۱۳۷۶، ص. ۳؛ بهار، ۱۳۹۱، ص. ۳۵۴)؛ ولی بدون تعریف اسطوره هم نمی‌توان درباره آن سخن گفت (ارشاد، ۱۳۸۲، ص. ۲۱۰). اسطوره روایتی است از «اعمال یا شاهکارهای موجودات مافوق طبیعی و تجلی نیروهای مینوی آن‌ها» (الیاده، ۱۳۸۶، ص. ۶). اسطوره هم با آفرینش و هم با فرجام کار جهان و مردم کار دارد (بهار، ۱۳۹۱، ص. ۳۷۱) و برای همین می‌تواند برنامه‌ای باشد تا به بهبود روان و رفتار بینجامد. یک پایه اسطوره‌های ایرانی آب است که دارای مینو بوده و در نبرد نخستین با اهریمن خود را نشان داده است. او به نبرد با اهریمن پرداخته و پاداش بهمن و اردیبهشت و شهریور را خواستار شده است (همان، ص. ۸۷). روز یازدهم اسفند روز «خور» است. خداوند در این روز آب را آفرید. ماه هشتم سال و روز دهم هر ماه از روی نام این آفریده پاک، «آبان» نام گرفته است (یاحقی، ۱۳۹۱، ص. ۴). «گذشتن از رودها و دریاها و دست یافتن بر آن‌ها یکی از مشکلات همیشگی انسان بوده است و سبب پیدایش اسطوره‌هایی چون خدایان دریاها و ایزدان توفان و ... شده است» (رستگار فسایی، ۱۳۸۸، ص. ۱۲۴). گذر موسی،

فریدون، کیخسرو و گیو از رودخانه دارای اسطوره‌هایی در پیوند با آب و ایزدانش است. همچنین «ورِ سرد» در ایران باستان که برای پیدا شدن گناهکار از بی‌گناه، آزمون‌شونده را به رودخانه می‌انداختند؛ اگر از رودخانه جان سالم به در می‌برد بی‌گناه و گرنه گناهکار بود (همان، ص. ۱۲۵). ایرانیان برای نگاهبانی و پاسداشت آب حتی به امشاسپندان و ایزدان نیز پاداش می‌دهند چونان دست‌مزد. حتی پیدا شدن دین بر سپندارمذ را هنگامی می‌دانند که این امشاسپند «افراسیاب را از ایران‌شهر بازداشت و برای بازآوردن آب، دوشیزه‌وار به خانه منوچهر، شاه ایران‌شهر پیدا آمد» (بهار، ۱۳۹۱، ص. ۲۴۲؛ شایگان، ۱۳۴۶، ج. ۱/ ص. ۵۵). شاید برای همین پادرمیانی و بازآوردن آب است که او را مادرِ زمین نیز دانسته‌اند. در بیشتر داستان‌ها و باورها نام مادر یا زن با داستان آب گره خورده است. خرداد و امرداد نیز دو امشاسپند مادینه هستند که به نگهداری آب‌ها و گیاهان می‌پردازند و بر تشنگی و مرگ چیره می‌شوند (رستگار فسایی، ۱۳۸۸، ص. ۱۶۷؛ هینلز، ۱۳۹۱، ص. ۷۵). نمود آب و اسطوره‌های آن در داستان‌های ایرانی فراوان است. در داستان‌های لرستان نیز کمک گرفتن از آب، پاک شدن با آب، زاییدن در آب و... نشانه‌هایی از ارزش زیاد آن نزد مردم هستند. در این جستار تلاش بر آن است که با روش توصیفی - تحلیلی بن‌مایه آب در داستان‌های عامیانه لرستان (نفیسی، ۱۳۹۷) بررسی شود تا به این پرسش‌ها پاسخ دهد که اسطوره آب و کهن‌الگوهای آن چگونه در داستان‌های لرستان نمود یافته است و این نمودها چه پیوندی با اسطوره آب در فرهنگ، دین و ادب ایران باستان دارد. بدین منظور نخست از میان داستان‌های گردآوری‌شده در اثر نفیسی آن‌هایی که به گونه‌ای دارای ردپای بن‌مایه آب بودند، جداسازی شد. سپس پس از مطالعه منابع نظری، از دیدگاه و اندیشه سه اندیشمند این حوزه (کمبل، هینلز و خدیش و داووی‌مقدم) سه الگو برای بررسی

بررسی کهن‌الگوی آب در داستان‌های عامیانه لرستان... _____ آرش عسکری و همکاران

کهن‌الگوی آب به دست آمد. در ادامه و پس از بررسی داستان‌ها بر پایه الگوها، داستان‌هایی که در آن آب چهره‌ای کهن‌الگویی نداشت، حذف و در دیگر داستان‌ها نموده‌های کهن‌الگویی آب شناسایی و گزارش شد. در پایان نیز نتایج بررسی‌های انجام‌شده در بخش نتیجه‌گیری نوشته شد.

۲. پیشینه پژوهش

درباره بازتاب اسطوره در داستان‌های عامیانه پژوهش‌هایی چون این موارد انجام شده است. درباره *قصه‌های اسطوره‌ای* (امیرقاسمی، ۱۳۹۱) کتابی است در شناخت زمینه‌های اسطوره‌ای قصه‌های فولکلوریک و آشنایی با شیوه راه‌یابی اسطوره در ساختار قصه‌های کهن. این کتاب درباره نمود همه بن‌مایه‌های اسطوره‌ای در داستان‌هاست و ویژه اسطوره آب نیست. پژوهش «اسطوره و قصه‌های عامیانه» (مظفریان، ۱۳۹۱) درباره سرچشمه داستان‌های عامیانه، باورها و آیین‌های آغازین مردمی نوشته شده است. بررسی رگه‌های اسطوره‌ای در قصه‌های عامیانه ایرانی (قصه‌های کهن، عیاری، جن و پری و قصه‌های نو) در این پژوهش دیده می‌شود و باز هم ویژه کهن‌الگوی آب نیست. کتاب *آناهیتا در اسطوره‌های ایران* (گویری، ۱۴۰۲) ویژگی‌های گوناگون شخصیت آناهیتا را بررسی کرده و باورهای مردم نخستین را درباره مادر - خدایان و نموده‌های دینی و مینوی آناهیتا در قصه‌های ایرانی نشان داده است. اگرچه در این پژوهش پیوند آناهیتا و آب بررسی شده، به گونه‌ای جزئی به نموده‌های گوناگون آن در داستان‌ها و باور عامه پرداخته است. جستار «ایزدبانوان اساطیری در قصه‌های عامیانه» (چالاک، ۱۳۹۷) درباره تأثیر و بازتاب ایزدبانوان بزرگ مادر و آناهیتا در داستان‌ها نوشته شده است. این جستار به بررسی ایزدبانوی بزرگ مادر، همسر ایزد شهیدشونده، ایزدبانو

آناهیتا و بازتاب آن‌ها در قصه‌های عامیانه فارسی از انجوی شیرازی و کتاب/افسانه‌های آذربایجان از صمد بهرنگی پرداخته است. این جستار به گونه‌ای ویژه‌تر از نمونه‌های پیشین به آناهیتا پرداخته و پیوند قصه‌ها را با آب و ایزدبانوی آن گسترده‌تر گزارش کرده است. «بن‌مایه‌های اسطوره‌ای در گزیده‌ای از قصه‌های بختیاری و کهکیلویه و بویراحمد» (روستا، ۱۴۰۰) پژوهشی دیگر در این زمینه است که مایه‌های اساطیری را در برخی از قصه‌های عامیانه بختیاری بررسی کرده و درباره شگفتی‌های دیوان، پریان، اسب بالدار، کوه، پیکرگردانی انسان به جانور و برخی دیگر از شگفت‌زایی‌ها در داستان‌ها داد سخن داده است. این پژوهش از دید روش و گوناگونی کمی به جستار پیش رو نزدیک است، ولی در بررسی پیوند میان داستان‌ها با شاهنامه و اسطوره‌های کهن ایرانی و اسطوره‌های دیگر کشورها از آن دور است. «بن‌مایه اسطوره ایزدگیاهی و ایزدبانوی باروری در افسانه سه خواهر و نی لبک» (بهرامی، ۱۳۹۹) نیز جستاری است که اسطوره‌های باروری و زندگی پس از مرگ در گیاهان را در داستان سه خواهر و نی لبک بررسی کرده است. ایزدبانوی باروری، کینه‌توزی به ایزدگیاهی، رویدن گیاه از خون، به آتش فرو رفتن گیاه و رستاخیز ایزدگیاهی از گفتمان‌های این جستار است. این جستار نیز هرچند ویژه ایزدبانو و ایزدگیاه است، از دید جامعه آماری و دربر گرفتن موضوعات گوناگون بسیار جزئی‌تر از پژوهش پیش رو است. بنا بر جست‌وجوی نگارندگان تاکنون پژوهشی که به بررسی بن‌مایه‌های اسطوره آب در داستان‌های عامیانه لرستان پرداخته باشد، یافت نشده است؛ بنابراین پژوهش کنونی از دید گوناگونی در رویکرد و روش بررسی کهن‌الگوی آب، گستردگی جامعه آماری و همچنین بررسی تطبیقی کهن‌الگوی آب میان اساطیر ایرانی و غیرایرانی ویژگی خاص خود را دارد؛ و

بررسی کهن‌الگوی آب در داستان‌های عامیانه لرستان... _____ آرش عسکری و همکاران

امید است شناختی ویژه‌تر و نیکوتر از بخشی از اسطوره‌ها و فرهنگ قوم لر را در پی داشته باشد.

۳. اسطوره آب و باورهای وابسته به آن

اسطوره آب و ایزدانش (تیشتر و آناهیتا) در داستان‌ها با نمودهایی بازتاب می‌یابد که آشکارترین آن‌ها از این قرار است:

۳-۱. یاری‌رسان نیکان و نابودکننده بدان

در داستان‌های اسطوره‌ای و تاریخ نشانه‌هایی دیده می‌شود از این که آب، یار نیکان و قهرمانان و دستیار هرمزد بوده است. نخستین نمود و نشانه به آغاز آفرینش باز می‌گردد. در دومین نبرد آفرینش، آن‌گاه که خرفستران (آفریدگان اهریمن) روی زمین را پر کرده بودند، ایزد تیشتر، نخستین ستاره و مایه همه آب‌ها، سرچشمه باران و باروری (هینلز، ۱۳۹۱، ص. ۳۷)، در ماه تیر، ماه چهارم که از آن ایزد تیشتر است (بندهشن، ۱۳۸۰، ص. ۶۳؛ هینلز، ۱۳۹۱، ص. ۳۷) آب را به یاری باد بر فراز ابر روان کرد. تیشتر سه بار پیکرگردانی کرد؛ مردتن، اسب‌تن و گاوتن شد و در هر تن و پیکری ده شبانه‌روز باران آورد. همه خرفستران (جانوران آزاررسان) را بدان باران کشت، مگر اندکی پردازان که به سوراخ‌های زمین فرو شدند (بندهشن، ۱۳۸۰، ص. ۶۴).

۳-۲. زنده کردن و سرسبزی

آب در اسطوره‌ها و داستان‌ها گاه نمود زندگی و سرسبزی دارد. آب در نبرد چهارم آفرینش یاری‌رسان گیاه است. امرداد امشاسپند تخم گیاه بگرفت تا از نابودی رهایش

کند. ایزد تیشتر تخم گیاه را از امرداد گرفت و با آب باران به همه جای زمین رسانید (بند هشن، ۱۳۸۰، ص. ۶۷).

۳-۳. یاری رسانی به درختان و گیاهان

همه آب‌ها از آن امشاسپند خرداد هستند و زندگی با کمک خرداد پابرجاست. در /اوستا «برزایزد» فرزند آب‌ها و ایزد آب‌هاست. او آب‌ها را پخش می‌کند. ریثوین (ایزد و نگهبان گرمای نیم‌روز) همکار ایزد تیشتر است و هنگام سرمای زمستان در زیر زمین پنهان می‌شود تا آب‌های زیر زمین و ریشه درختان را گرم نگاه دارد و آن‌ها را از یخزدگی برهاند و کمک کند در بهار جوانه بزنند (رستگار فسایی، ۱۳۸۸، صص. ۱۶۷، ۱۷۳ و ۱۸۱).

۳-۴. پیوند آب و ایزدانش با مادر (بانو)

اسطوره آب پیوندی ناگسستنی با ایزدبانو، دختر شاه پریان، مادر، زایش و دختران دارد و این نمود در داستان‌های لرستان فراوان است. ایزدبانو آناهیتا سرچشمه همه آب‌هاست. او در ریخت و پیکر دوشیزه‌ای زیبا و نیرومند نمودار می‌شود. نام ایزدبانوی آب (آناهیتا) از ایران به بسیاری از کشورها راه یافته است (رستگار فسایی، ۱۳۸۸، صص. ۱۷۰ و ۱۷۱). آردویسور آناهیته را مادر آب‌ها دانسته‌اند. آناهیتا از مهم‌ترین ایزدبانوان آریایی و در کنار مهر و اهورامزداست که با هم سه پایه آیین مزدیسنا هستند (انصاری، ۱۳۹۷، ص. ۶۷).

۳-۵. زندگانی جاودان

در بسیاری از اسطوره‌ها و باورها گونه‌ای از آب دیده می‌شود که خوردنش بی‌مرگی را به ارمغان می‌آورد. «آب چشمه‌ای اساطیری که هر که از آن بنوشد به زندگی جاوید

بررسی کهن‌الگوی آب در داستان‌های عامیانه لرستان... _____ آرش عسکری و همکاران

دست یابد» (شمیسا، ۱۳۸۷، ص. ۲۴). در بیشتر داستان‌ها، قهرمان یا به آب زندگانی نمی‌رسد یا پس از رسیدن، آن را از دست می‌دهد.

۴. نموده‌های اسطوره آب در داستان‌های عامیانه لرستان

در این گفتار، اسطوره آب و ایزدبانوی آن در کتاب چهارجلدی *داستان‌های عامیانه لرستان* (نفیسی، ۱۳۹۷) بررسی شده و نموده‌های گوناگون آن دسته‌بندی و گزارش می‌شود:

۴ - ۱. روزی‌رسانی آب

گاه در داستان‌های عامیانه لرستان کسانی که به دنبال روزی هستند با کمک آب و نیروی فراجهانیش به روزی دوچندان می‌رسند. همین نیروی فراجهانی رگ پیوند این داستان‌ها با اسطوره است. روزی‌رسانی از نموده‌های یاری‌رسانی آب به مردم است. این بن‌مایه را در این داستان‌ها می‌توان دید:

در داستان «ماهی حق‌شناس» (نفیسی، ۱۳۹۷، ج. ۱/ صص. ۵۷ - ۶۰) آب (دریا) روزی‌دهنده است. پسر پیشه پدر (ماهیگیری) را پیش می‌گیرد و پس از روزها یک ماهی سخن‌گو از آب می‌گیرد؛ ماهی هفت‌رنگی که گردن‌بندی زیبا بر گردن دارد. ایزد آب‌ها، آن‌اهیتا نیز تن‌پوشی زرین بر تن و گردن‌بندی زیبا بر گردن نازنین خویش دارد (رستگار فسایی، ۱۳۸۸، ص. ۱۷۰). پسر ماهی را به آب بر می‌گرداند. به پاداش این بزرگواری چشم دلش باز می‌شود و راه خوشبختی را رفتن به شهر می‌بیند. از همین جا زندگی دوباره پسر ماهیگیر آغاز و آب، سرچشمه زندگی دوباره او می‌شود؛ چراکه آب را می‌توان نمادی از سرچشمه زندگی، پایه و مایه پاکیزگی و قانون زندگی دوباره دانست (یاحق، ۱۳۹۱، ص. ۳).

در بیابان، ماهی که نماینده نیروی روزی‌رسانی آب‌هاست، در پیکر مردی نوازنده بر سر راه پسر ماهیگیر آشکار و راهنمای سفر او می‌شود. سرانجام، پس از پیشامدهای گوناگون و کمک نماینده آب‌ها، پسر در پایان داستان داماد پادشاه می‌شود و به زن خوب و خواسته فراوان دست می‌یابد. رساندن پسری ماهی‌گیر از تنگدستی به بالاترین جایگاه سرمایه و رستگاری با کمک نماینده آب‌ها و بر پایه همان الگوی برآمده از اسطوره آن‌هیتا و کهن‌الگوی روزی‌رسانی آب انجام می‌شود. همین درون‌مایه در داستان «پاداش ماهی» (نفیسی، ۱۳۹۷، ج. ۴/ صص. ۱۳۱-۱۳۴) نیز آمده است.

در داستان «داروندار» (همان، ج. ۳/ صص. ۴۵ - ۴۷) برادر تنگ‌دست برای روزی بیش‌تر و دیدار با بخت به جایی دیگر می‌رود. در راه به نهنگی می‌رسد که او را به آن سوی آب می‌رساند. نهنگ از او می‌خواهد که از بخت بپرسد که چرا دوازده ماه سال بینی او می‌خارد؟ برادر تنگ‌دست در راه بازگشت به همان آب و همان نهنگ می‌رسد و می‌گوید که سه مروارید در بینی نهنگ است و باید بیرون بیایند. پس با گل میخ به سر نهنگ می‌کوبد و سه مروارید گران‌بها از بینی او بیرون می‌آیند. پسر دوتای آن‌ها را بر می‌دارد و برای خود می‌برد. در این داستان نیز بن‌مایه روزی‌رسانی آب پررنگ است. نهنگ از جانوران دریایی است و نماد دریا و آب. گذر از آب راهی برای رسیدن به بخت و سرمایه است و سرانجام هم این روزی‌رسانی باز در آب و نهنگ نمود می‌یابد. اینکه در این داستان ۱۲ ماه سال بینی نهنگ می‌خارد و اینکه یک مروارید در دریا برجای می‌ماند، بیان‌گر آن است که آب (دریا) - برخلاف خشکی - در همه ماه‌های سال سرشار از روزی است و به هر اندازه از آن برگرفته شود، باز از آن برجای می‌ماند.

۲-۴. یاری‌رسانی برای رهایی

در برخی از داستان‌ها آب یاری‌رسان است برای رهایی قهرمان داستان و یا دیگران. از نمادهای این گونه بن‌مایه در داستان‌های عامیانه لرستان چنین است:

بررسی کهن‌الگوی آب در داستان‌های عامیانه لرستان... _____ آرش عسکری و همکاران

آب در داستان «دختر و آهوی لنگ» (نفیسی، ۱۳۹۷، ج. ۱/ صص. ۹۵-۹۸)، نمودی پررنگ دارد. خواهر و برادر برای رهایی از دست دیو مشک آبی را که همراه خود دارند، به زمین می‌اندازند. آب از مشک می‌ریزد و رودی بزرگ می‌شود که دیو در آن خفه می‌شود. در پایان داستان نیز پسر که گرفتار شده است، با کمک چشمه آب به رهایی می‌رسد.

این درون‌مایه (آزاد شدن آب و یاری‌رسانی به قهرمان) در داستان «خاکی و سی و نه برادر» (همان، ج. ۴/ صص. ۹۹-۱۰۸) نیز آمده است.

دریا (آب و ماهی) در داستان «حاجی و کچل» (نفیسی، ۱۳۹۷، ج. ۱/ صص. ۷۵ و ۷۶) به گونه‌ای بسیار آشکار خود را نشان داده است. پسر کچل که چوپان است، هر پولی که در می‌آورد و نان و خوراکی را که مادرش برایش می‌گذارد، توی آب دریا می‌اندازد و اسطوره پیشکش برای آب نمود می‌یابد. بانوی آب‌ها، آناهیتا کسی است که برایش پیشکش می‌کردند و او آن هدیه را از پاکان می‌پذیرفت و از دیگران نه. در آبان‌یشت یک بند در آغاز همه کرده‌ها با واژگان و جمله‌بندی یکسان درباره آناهیتا آمده است. «اوست که در جهان استومند برازنده ستایش و سزاوار نیایش است. اوست آشونی که جان افزاید و گله و رمه و دارایی و کشور را فزونی بخشد. آشونی که فراينده گیتی است» (انصاری، ۱۳۹۷، ص. ۶۸). آنچه پهلوانان، شاهان و ستمگران به این ایزدبانو پیشکش می‌کنند همه یکسان است؛ صد اسب، هزار گاو و صد هزار گوسفند. هوشنگ پیشدادی در پای کوه البرز، جمشید خوب‌رمه در پای کوه هُکَر، فریدون پسر آتین در سرزمین چهارگوشه وَرَن، گرشاسپ نریمان در کنار دریاچه پیشینگه، کی‌کاوس توانا در پای کوه اَرزِیفیه، کی‌خسرو پهلوان در کرانه دریاچه چَیچَست، توس پهلوان از پشت اسب، رودبانی به نام باأروه، جاماسپ، زردشت در ایرانویج در کنار رود داییتی و چند

تن دیگر، کسانی بودند که اردویسورِ آناهیتَه پیشکش‌های آن‌ها را پذیرفت و به آن‌ها کامیابی بخشید. در برابر این‌ها کسانی چون اژی‌دهاک سه‌پوزه شش چشم، افراسیاب تورانی تبهکار و پسران دلیر ویسه نیز همین پیشکش‌ها را به درگاه اردویسور آناهیتَه تقدیم کردند اما از آن‌ها پذیرفته نشد و کامیاب نشدند (همان، صص. ۶۹-۷۹).

در این داستان نیز هم‌راستا با این پیشینه تاریخی - اسطوره‌ای، پسر کچل همه دارایی خود را به دریا می‌انداخت و باور داشت که دریا (آب) روزی او را کمک خواهد کرد. تا اینکه یک روز پسر کچل بالای کوه و در دهانه غار گیر می‌افتد، از دریا کمک می‌خواهد و ماهیان دریا روی هم می‌روند. پسر کچل روی بالاترین ماهی می‌رود و سر می‌خورد تا در آب دریا می‌افتد و به خشکی می‌رسد. پیشکش‌های پسر کچل به درگاه آناهیتا پذیرفته شده است و ایزدبانو نیز به داد او می‌رسد. در همین داستان، آن‌گاه که حاجی در دهانه غار گیر می‌افتد، از دریا کمک می‌خواهد و خود را به درون آب دریا می‌اندازد ولی آب یارش نیست و در آب می‌میرد. حاجی در این داستان یکسره سودجو و فریبکار است. این بن‌مایه در داستان‌های «حسن‌زرگر و پری» (نفیسی، ۱۳۹۷، ج. ۲/ صص. ۱۰۷-۱۱۱) و «تو نیکی می‌کن و در دجله انداز» (همان، ج. ۳/ صص. ۵۳-۵۵) هم آمده است.

در داستان «لعن شیطان» (همان، ج. ۱/ صص. ۵۳-۵۵) پسر بچه با کمک شیطان پول و جایگاه به دست می‌آورد. شیطان به ریخت قاطری در می‌آید و پسر او را می‌فروشد. قاطر را نزدیک حوض آب می‌آورند و قاطر که همان شیطان است برای غیب شدن باید توی حوض آب برود.

در این داستان، شیطان تا زمانی که پسر بچه لعنتش نکرده است، بارها به او کمک می‌کند و شاید برای همین است که آب هم یک بار به شیطان کمک می‌کند. کمک آب

بررسی کهن‌الگوی آب در داستان‌های عامیانه لرستان... _____ آرش عسکری و همکاران

به شیطان یادآور کمک ایزد آب‌ها به رودبان دهاک است. به گفته کزازی، رودبان دهاک در اروندرود برای گذر از رود به فریدون کشتی نمی‌دهد و او را از رفتن باز می‌دارد. فریدون او را کرکس‌وار در آسمان سرگردان می‌کند. حتی این رودبان نیز آن‌گاه که پشیمان از کرده خویش به درگاه آناهیتا روی می‌آورد و از او یاری می‌خواهد او را نیز ناامید نمی‌کند. رودبان به زمین فرود می‌آید و به خانه خود می‌رود (کزازی، ۱۳۸۵، ج. ۱/ ص. ۳۰۸).

۳-۴. پیوند آب با بانوان (دختر، زن، دختر شاه پریان و فرشته)

در بسیاری از داستان‌ها آب با زن یا نموده‌های آن (ایزدبانو، فرشته و دختر شاه پریان) در پیوند است و نام این دو (آب و بانو) در این داستان‌ها در کنار هم آمده است. پیوند بانو با آب را در چهار دسته می‌توان بررسی کرد:

۴-۳-۱. دلدادگی و پیوند زناشویی

این نمود بن‌مایه آب یادآور آشنایی با ایزدبانو و پیوند زناشویی در سفر قهرمان اسطوره‌ای است. در سفر قهرمان نیز بزرگ‌ترین دستاورد همانا رسیدن به ایزدبانوست و آغاز این سفر نیز گاه در کنار چشمه‌ای جوشان است (کمبل، ۱۳۸۵، ص. ۶۶). زناشویی و داشتن همسر چنان مهم است که گمان می‌رود سفر قهرمان اسطوره‌ای روی دیگری از یافتن و شناختن همسر است. زن در زبان اسطوره نماد همه آن چیزی است که می‌توان و باید شناخت. قهرمانی که زن (ایزدبانو) را آن‌گونه که هست، به دست آورد، خدای جهان و زندگی می‌شود (همان، صص. ۱۱۷-۱۲۴).

ملک‌ابراهیم در داستان «ملک‌ابراهیم و دختر جادویی» (نفیسی، ۱۳۹۷، ج. ۲/ صص. ۶۵-۷۰) به شهر سلیمان می‌رود و کنار چشمه آبی دراز می‌کشد. هفت خواهر

(دختران شاه پریان) کنیزشان را فرستاده‌اند تا آب ببرد. ملک‌ابراهیم انگشترش را در آب می‌اندازد و هفت‌خواهر انگشتر را می‌شناسند و کنار چشمه می‌آیند. ملک‌ابراهیم و خواهر کوچک‌تر به هم دل می‌دهند. آشنایی ملک‌ابراهیم با کنیز و سپس آشنایی با دختران شاه پریان و همسری با خواهر کوچک‌تر آن‌ها، همه در کنار یا به کمک چشمه (آب) رخ می‌دهد. یاری‌رسانی آب هم در این داستان بسیار پررنگ است و بارها آب یا نماینده و فرستاده آب به یاری قهرمان می‌آیند.

در داستان «ملک‌ابراهیم و دختر شاه پریان» (همان، ج. ۲/ صص. ۷۱-۷۷) نیز ملک‌ابراهیم دوازده ساله از شهر می‌رود. کنار چشمه آبی سر و روی می‌شوید و می‌خواهد. سه دختر شاه پریان برای آبتنی به کنار چشمه آب می‌آیند. دو خواهر بزرگ‌تر شنا می‌کنند و می‌روند. ملک‌ابراهیم بیدار می‌شود و لباس‌های دختر سوم را بر می‌دارد و او را ناچار به همراهی و همسری با خود می‌کند. در این جا نیز پیوند آب با دختران شاه پریان آشکار است. دخترانی که می‌توانند نمود ایزدبانوی آب (آناهیتا) و یا نمایندگان و فرستادگان او باشند که در کنار آب (چشمه) برای پیوند زناشویی و همسری قهرمان فرستاده می‌شوند.

در همین داستان، ملک‌ابراهیم در کنار چشمه آب با سه دختر پادشاه مصر آشنا می‌شود. از آن میان، دختری که جانشین پدرش شده است، همسر ملک‌ابراهیم می‌شود و ملک‌ابراهیم را پادشاه مصر می‌کنند. در این جا باز هم نمودی دیگر از پیوند بانو با آب در داستان دیده می‌شود. دختر پادشاه مصر می‌تواند نمادی از خدایانوی زمینی باشد و دختر شاه پریان نیز نمادی از ایزدبانوی فراجهانی. ملک‌ابراهیم با همسری خدایانوی زمینی پادشاه مصر می‌شود و با همسری ایزدبانو، نمادی از فرمانروای پریان. بدین‌گونه فرمانروایی جهانی و فراجهانی در کنار چشمه آب به ملک‌ابراهیم داده می‌شود و این

بررسی کهن‌الگوی آب در داستان‌های عامیانه لرستان... _____ آرش عسکری و همکاران

نمود یاری‌رسانی و کامیاب کردن قهرمانان است که یکی از کارهای ایزدبانوی آب، آناهیتاست. همین درون‌مایه و بن‌مایه در داستان «حسن‌زرگر و پری» (همان، ج. ۲/ ص. ۱۰۷-۱۱۱) نیز دیده می‌شود.

داستان «سیاه بزنگی» (همان، ج. ۳/ صص. ۱۵۵-۱۶۴) هم دلدادگی ملک‌جمشید و دختر کدخدای روستا در کنار چشمه آب انجام می‌شود. این پیوند در داستان «علی‌پوستی» (همان، ج. ۴/ صص. ۱۱۳-۱۱۵) در ته چاه انجام می‌شود و در آن جا با پری آشنا می‌شود.

داستان «پاداش ماهی» (همان، ج. ۴/ صص. ۱۳۱-۱۳۴). در پایان داستان، دختر پادشاه به قهرمان داستان (پسر) می‌گوید که همان ماهی جوان است که او را در آب رها کرده بود. در این داستان بن‌مایه روزی‌رسانی نیز هست.

یک نمونه دلدادگی نادرست نیز در کنار چشمه آب در داستان «انگشتر شاه‌ماران» (همان، ج. ۴/ صص. ۱۵۳-۱۵۸) دیده می‌شود. پسر پادشاه کنار چشمه می‌رود و در آن جا دختری زیبا را می‌بیند. دلدادۀ دختر می‌شود ولی آن دختر همسر پسر کچل است. شاهزاده با نیرنگ و با کمک پیرزن دختر را می‌دزدد. در پایان داستان پسر کچل همسر خود را دوباره به دست می‌آورد. در این داستان آشنایی شاهزاده با دختر زیبا در کنار آب است، ولی چون دختر شوهردار است و کار شاهزاده نادرست، این دلدادگی به سرانجام نمی‌رسد و بار دیگر برخورد دوگانه ایزد آب‌ها با پاکان و ناپاکان به نمود می‌رسد.

۲-۳-۴. کمک آب به دختر بی‌گناه رانده‌شده

در داستان «مرد ثروت‌مند و قاضی» (نفیسی، ۱۳۹۷، ج. ۴/ صص. ۶۵-۶۹)، دختر پاکدامنی که تن به خواسته پلید قاضی نداده است و بدنامش کرده‌اند، تنها در بیابان و

در کنار چشمه آب رها می‌شود تا بمیرد. روزی پسر پادشاه برای خوردن آب کنار چشمه می‌آید و دختر را روی درخت می‌بیند. شاهزاده دختر را پایین می‌آورد و همسر خود می‌کند. یافتن دختر و همسری با او در کنار چشمه به دست می‌آید. این داستان بن‌مایه رهایی و رستگاری و آزمون بی‌گناهی نیز دارد. این گفتمان همانندی دارد با «ور سرد» در ایران باستان که در آن برای پیدا شدن گناه‌کار از بی‌گناه، آزمون‌شونده را به رودخانه می‌انداختند. اگر از رودخانه جان سالم به در می‌برد بی‌گناه و گرنه گناه‌کار بود (رستگار فسایی، ۱۳۸۸، ص. ۱۲۵).

در داستان «آهوی شل» (نفیسی، ۱۳۹۷، ج. ۴/ صص. ۱۱۷-۱۱۹). پدر و مادری دختر و پسرشان را از تنگدستی در بیابان رها می‌کنند. پسر و دختر بیدار می‌شوند و خود را رها شده می‌یابند. پسر شکمبه (سیرابی) گوسفندی را به سر خواهرش می‌کشد و او را دخترکچل می‌کند. دخترکچل در کنار چشمه آب با پسر پادشاه آشنا می‌شود و با او می‌رود و همسرش می‌شود. دختری دیگر می‌آید و دخترکچل را به رودخانه می‌اندازد تا نهنک او را بخورد. دخترکچل در آب زنده می‌ماند تا روزی که همه چیز آشکار می‌شود و دختر گناه‌کار به سزای کارهایش می‌رسد. دخترکچل را از آب بیرون می‌آورند و به کاخ می‌برند. کمک آب به بیگناهان و زنده کردن آنان پیشینه‌ای کهن دارد؛ جایی که اهریمن با کمک خرفستران مرگ را بر گیاهان و زمین چیره کرد و آب به داد آنان رسید و با اهریمن و خرفستران نبرد کرد (بهار، ۱۳۹۱، ص. ۸۷). در داستان‌های لرستان کمک به بیگناهان با رسوا کردن و سزای گناه‌کار همراه است. ایرانیان در باورها و اسطوره‌های خود از سویی اهورامزدا را یار و یاور بیگناهان می‌دانند و از دیگر سوی سزادهنده و گرفتارکننده گناه‌کاران و دروغگویان (الیاده، ۱۳۸۴، ج. ۱/ ص. ۱۲۶).

بررسی کهن‌الگوی آب در داستان‌های عامیانه لرستان... _____ آرش عسکری و همکاران

این بن‌مایه در داستان «زن پادشاه چه‌طور بچه‌سگ می‌زاید» (نفیسی، ۱۳۹۷، ج. ۴/ صص. ۱۴۹-۱۵۱) نیز نمود دارد.

۳-۳-۴. قربانی کردن دختران برای آب

در داستان «ملک‌ابراهیم و نرّه‌دیو» (نفیسی، ۱۳۹۷، ج. ۲/ صص. ۷۸-۹۵)، ملک‌ابراهیم در شهر زیر زمین درمی‌یابد که نهنگی روی آب نشسته است و باید هرروز دختری را برایش ببرند تا بخورد. دختر را که می‌خورد تکانی می‌خورد و کمی آب آمیخته به چرک و خون آزاد می‌شود. ملک‌ابراهیم با دختر می‌رود و شمشیر می‌کشد و نهنگ را دونیمه می‌کند. آب باز می‌شود و به شهر می‌آید. مردم و پادشاه چنان از آمدن آب شاد می‌شوند که نشانی سیمرخ را به او می‌گویند تا به کمک او به جهان روی زمین برود. همان دختر را نیز به او می‌دهند تا همسرش شود و با او برود. در این داستان دو گونه پیوند آب با بانو به چشم می‌خورد؛ نخست جایی که برای باز شدن کمی آب باید هر روز دختری را قربانی می‌کردند و دودِ گِرجایی که با بازکردن راه آب دختری را به همسری ملک‌ابراهیم درآوردند و راه‌رهای و بازگشت به روی زمین را بدو نشان دادند. قربانی کردن دختران نیز از سویی با «آیین پیشکش» (انصاری، ۱۳۹۷، صص. ۶۸-۷۹) برای آب در پیوند است و از دیگرسوی با مادینه بودن ایزدان و امشاسپندان نگاهبان آب‌ها.

داستان «آخ» (نفیسی، ۱۳۹۷، ج. ۲/ صص. ۱۷۴-۱۷۸). دختر رانده‌شده به شهری می‌رود که ازدهایی آب کاریزش را بسته است و باید هرروز یک دختر برایش درون آب کاریز بفرستند تا کمی آب برای مردم باز کند.

داستان «سه برادر» (همان، ج. ۳/ صص. ۶۵-۷۰). ملک جمشید به شهر دور می‌رسد و آن شهر دچار کم‌آبی است. باید هربار چندین گاومیش و نان فراوان توی دهان اژدهایی بریزند که آب را بسته است. اژدها هنگام خوردن تکانی می‌خورد و کمی آب بدبو و چرک و خون آزاد می‌شود. ملک جمشید با شمشیر شاه‌عباسی خود اژدها را می‌کشد و راه آب باز می‌شود. پادشاه شهر به نشانه سپاسگزاری دختر خود را به ملک جمشید می‌دهد. در این داستان به جای دختر، گاومیش و نان برای بازشدن آب قربانی می‌کنند، ولی پیوند آب با بانو در پاداش نمود می‌یابد که همانا همسری با بانوی شهر است.

داستان «ملک ابراهیم و پسرش جهان تیغ» (همان، ج. ۳/ صص. ۱۰۵-۱۱۹). جهان تیغ در راهش به شهری می‌رسد که جانوری شگفت آن شهر را بیچاره کرده است. مردم آن شهر باید هر هفته سه قربانی بدهند تا آن جانور بخورد و تکانی به خود بدهد تا کمی آب برای مردم باز شود. آن روز باید دختر پادشاه شهر را برای خوردن بفرستند. جهان تیغ فرا می‌رسد و جانور را می‌کشد و دختر زیبای پادشاه را آزاد می‌کند.

قربانی کردن دختران برای باز شدن آب نمودی از آیین پیشکش برای آب است. از سویی همه قهرمانان برای آناهیتا پیشکش می‌دهند. از دیگرسوی ایزد تیشتر از مردم قربانی می‌خواهد. ایزد تیشتر در نخستین نبرد با دیو خشک‌سالی (اپوش) شکست می‌خورد و به درگاه اهوره‌مزدا می‌نالد که مردم به گاه برایش قربانی نمی‌دهند. اهورامزدا خودش برای تیشتر قربانی می‌دهد و تیشتر نیروی فراوان می‌یابد و در دومین نبرد دیو خشک‌سالی را درهم می‌شکند و آب به زمین می‌رسد. مردم باید به هنگام برای تیشتر قربانی بدهند و او را یاد کنند تا آب به کشتزارها برسد و گرنه نیروی ایزد کم می‌شود و ماه‌ها به هم می‌خورند و بارندگی کم می‌شود (بندهشن، ۱۳۸۰، ص. ۶۴؛ هینلز، ۱۳۹۱، صص. ۳۷ و ۳۸).

بررسی کهن‌الگوی آب در داستان‌های عامیانه لرستان... _____ آرش عسکری و همکاران

۴ - ۳ - ۴. دیده‌شدن دختر در راه چشمه یا در کنار آن

در داستان «روباه دم‌بریده» (نفیسی، ۱۳۹۷ ج. ۱/ صص. ۱۵۹-۱۶۱) روباه به دنبال آب می‌رود تا آب به درخت برساند و از درخت برگ برای بز بگیرد و... هرکدام از چیزهایی که روباه می‌خواهد، باید به جایش چیز دیگری بدهد و در این میان آب را که از چشمه می‌خواهد، چشمه می‌گوید که باید به دختران بگویی بیایند پیش من برقصند تا آب بدهم. این داستان هم با این که بن‌مایه دیگری ندارد و داستانی کوتاه و برای سرگرمی است، باز هم سرنخ و نشانه‌ای از اسطوره آب و همراهی آب با زن دارد. این نشان‌دهنده بازتاب پیوند زن با آب است که در ناخودآگاه قصه‌گویان نیز نمود دارد. ایزد آب (آناهیتا)، ایزدبانو است و دیگر ایزدان و امشاسپندان (سپندارمذ، خرداد، امرداد و ...) نیز که با آب سروکار دارند، ویژگی یا چهره‌ای مادینه دارند (بهار، ۱۳۹۱، ص. ۲۴۲؛ شایگان، ۱۳۴۶، ج. ۱/ ص. ۵۵؛ رستگار فسایی، ۱۳۸۸، صص. ۱۶۷، ۱۷۰ و ۱۷۱؛ هینلز، ۱۳۹۱، ص. ۷۵؛ انصاری، ۱۳۹۷، ص. ۶۷). در باورهای عامیانه جای‌جای کشور نیز چشمه‌ها و کاریزها کمابیش با بانویی در پیوند هستند.

داستان «قصه پیرزن» (نفیسی، ۱۳۹۷، ج. ۳/ صص. ۱۲۱-۱۲۴) هم درون‌مایه و بن‌مایه‌ای همانند داستان پیشین دارد.

داستان «دختر شاه و محمود کچل» (همان، ج. ۳/ صص. ۱۷۳-۱۸۵). در کنار چشمه‌ای، درخت چناری هست که دختر شاه پریان در آنجا گرفتار دیو است. دیو شب‌ها دختر شاه پریان را زنده می‌کند و روز که می‌خواهد برود، سر او را می‌برد. محمود کچل در کنار چشمه و زیر درخت پنهان می‌شود و دختر را آزاد می‌کند.

داستان «خاکی و سی و نه برادر» (همان، ج. ۴/ صص. ۹۹-۱۰۸). خاکی به دنبال اسب چهل‌کره می‌رود. او به چشمه‌ای می‌رسد که دختری در آن است. خاری به پای

دختر فرو رفته است. خاکی با کمک و راهنمایی دوستش خار را از پای دختر بیرون می‌آورد و دختر هم به او کمک می‌کند تا اسب چهل‌کره را به دست آورد. داستان «گردیه» (همان، ج. ۴/ صص. ۱۴۷ و ۱۴۸). گردیه و خواهرانش به چشمه‌ای می‌رسند که زنی در کنار آن است و آب چشمه خون‌آلود. گردیه با انگشتی که در دست دارد آب چشمه را پاک و تمیز می‌کند. در این داستان آب که نماد پاکی و پاک‌کنندگی است، خودش نیاز به پاک‌شدن دارد و این کار با کمک انگشت انجام می‌شود. کسی که به آب کمک می‌کند و آن را پاک می‌کند گردیه است و همین پیوند میان بانو و آب است.

۴ - ۴. دارآب

در برخی از داستان‌های لرستان کودکی یا زنی به آب سپرده می‌شود. کسی در پایین‌دست کودک را از آب می‌گیرد و بزرگ می‌کند. در این داستان‌ها از سویی می‌توان نمود یاری‌رسانی آب را بررسی کرد و از سوی نمود کهن‌الگویی آن را. در شاهنامه همین الگو دیده می‌شود؛ همای بر تخت شاهی می‌نشیند و از تخت خوشش می‌آید. او پسری می‌زاید و برای آن که تخت را از دست ندهد، زادن پسر را چونان راز نگاه می‌دارد. پس از چند ماه کودک را در صندوقی چوبین می‌گذارند و به آب فرات می‌سپارند.

یکی خرد صندوق از چوب خشک	بکردند و بر زد بر او قیر و مشک
(فردوسی، ۱۳۸۵، ج. ۶/ب. ۵۴۴۷)	
ببردند صندوق را نیم شب	یکی بر دگر نیز نگشاد لب
ز پیش همایش برون تاختند	به آب فرات اندر انداختند

بررسی کهن‌الگوی آب در داستان‌های عامیانه لرستان... _____ آرش عسکری و همکاران

پس اندر همی رفت پویان دو مرد که تا آب با شیرخواره چه کرد!
(همان، ب. ۵۴۵۸ - ۵۴۵۵)

یکی گازر آن خرد صندوق دید بپوید و از کارگه برکشید
(همان، ب. ۵۴۶۱)

کزازی در گزارش شاهنامه سخن بلعمی را آورده است؛ که نام داراب از دار
(درخت) و آب است؛ چراکه کودک را در آب و کنار درخت یافتند. کزازی همچنین با
نگاه به سخن فردوسی در شاهنامه این نام را از دو بخش؛ دار (بن اکنون از داشتن) و
آب می‌داند. برپایه سخن فردوسی گازر در روز سوم نام داراب را بر کودک نهاد؛ چون
او را از آب گرفته بودند (کزازی، ۱۳۸۵: ۸۶).

سیوم روز داراب کردند نام کز آب روان یافتندش کنام
(فردوسی، ۱۳۸۵، ج. ۶، ب. ۵۴۸۷)

این الگو در داستان‌های لرستان چند بار آمده است که نشان از پیوند این داستان‌ها با
تاریخ و اسطوره‌های ایران باستان دارد. داستان‌های دارای این بن‌مایه در دنباله سخن
خواهد آمد:

داستان «مادر چه‌طور سر بچه‌های خودش را می‌برد؟» (نفیسی، ۱۳۹۷، ج. ۴/
صص. ۱۲۱-۱۲۴). دختری که با دیو به قلعه‌ای در بیابان رفته است، در جعبه‌ای چوبین
پنهان می‌شود و از راه آب رودخانه به شهر می‌رسد. پسر پادشاه جعبه را می‌بیند و با
کمک همراهانش آن را از آب می‌گیرند. دختر را که از جعبه بیرون می‌آورند، همسر
شاهزاده می‌شود. در این داستان آب است که دختر (همسر) را برای شاهزاده به ارمغان
می‌آورد.

داستان «زن پادشاه چه‌طور بچه سگ می‌زاید» (همان، ج. ۴/ صص. ۱۴۹-۱۵۱). خواهر سوم (از هفت خواهری که همسران شاهزاده شده‌اند) دختر و پسر می‌زاید. خواهرانش بچه‌های او را در صندوقی می‌گذارند و به آب رودخانه می‌اندازند. هیزمشکن آن‌ها را از آب رودخانه می‌گیرد و نگاه می‌دارد تا مادرشان پیدایشان می‌کند. داستان «شاه‌عباس و دختر خارکن» (همان، ج. ۴/ صص. ۲۰۱ و ۲۰۲). شاه‌عباس دختر نوزاد را به آب رودخانه می‌اندازد تا بمیرد. آب نوزاد را می‌برد ولی نوزاد زنده می‌ماند و خارچینی او را از آب می‌گیرد و بزرگ می‌کند. آن دختر همسر شاه‌عباس می‌شود. داستان «تقدیر ادیپی» (همان، ج. ۴/ صص. ۲۰۳-۲۰۵). زن و شوهر با گله گوسفندان در راهند. زن درد زایمان می‌گیرد و شباهنگام پسر می‌زاید. چاره‌نویس پیش‌بینی می‌کند که این پسر پدرش را می‌کشد و مادرش را به همسری می‌گیرد. مادر نوزاد را در قنداق می‌پیچد و در آب نزدیک آسیاب می‌اندازد تا بمیرد. آب نوزاد را زیر پره‌های آسیاب می‌برد و آسیاب از کار می‌افتد. آسیابان نوزاد را می‌گیرد و به همسرش می‌سپارد و او را بزرگ می‌کنند.

۵-۴. چشمه خضر

در برخی داستان‌های لرستان خضر پیامبر و یا درویشی به کمک قهرمان می‌آید. شاید بتوان درویش را نیز نمودی از خضر پیامبر دانست؛ چنان‌که درویش نیز همانند خضر پیوندی استوار با چشمه آب دارد و در کنار چشمه پیدا می‌شود. همچنین درویش و خضر پیامبر را می‌توان نمودی از ایزد تیشتر دانست که در ده روز نخست از ماه تیر در پیکر مردی پانزده‌ساله آشکار می‌شود و همواره یاریگر مردم و کشتزارهاست (هینلز، ۱۳۹۱، صص. ۳۷ و ۳۸). نشان دیگر اینکه درویش سیب با خود دارد و با آن ناباروری را

بررسی کهن‌الگوی آب در داستان‌های عامیانه لرستان... _____ آرش عسکری و همکاران

درمان می‌کند. از سویی سیب می‌تواند نمود یاریگری کشتزارها و درختان باشد که کار تیشتر است و از سویی دیگر درمان ناباروری نمودی از بارور کردن است که کار ایزد آب‌ها، آناهیتاست. داستان‌های دارای این بن‌مایه در این گفتار می‌آید:

داستان «ملک‌ابراهیم و دختر جادویی» (نفیسی، ۱۳۹۷، ج. ۲/ صص. ۶۵-۷۰). سلمانی باید برای بچه‌دار شدن زن پادشاه کاری کند و گرنه کشته خواهد شد. درویشی از کنار چشمه پیدا می‌شود. در این بخش از داستان آب درویش را به یاری مرد سلمانی می‌فرستد و یاری‌رسانی به کمک فرستاده آب انجام می‌شود. درویش پس از شنیدن درد دل سلمانی، می‌گوید که نگران نباشد و به خانه برگردد. پیدا شدن ناگهانی درویش در کنار چشمه نشانگر پیوند او با آب است؛ چراکه در کنار آب درویش برای درمان زن پادشاه و کمک به باردار شدن او پیدا می‌شود که نشانی از پیوند بارداری با آب و اینکه آناهیتا را پاک‌کننده تخمه همه نران و زهدان مادگان می‌داند، دارد. درویش به شهر می‌رود و سویی را به پادشاه می‌دهد تا نیم آن را خودش و نیم دیگر را زنش بخورد. پس از نه ماه و نه روز زن پادشاه پسری می‌زاید که نامش را ملک‌ابراهیم می‌گذارند.

در داستان «خاکسترنشین‌ها» (همان، ج. ۲/ صص. ۱۱۳-۱۱۵) پسر پادشاه که دلدادۀ دختر پادشاه کوه‌نشین می‌شود برای یافتن و دیدن دختر به راه می‌افتد. در کنار چشمه‌ای می‌نشیند و خوابش می‌گیرد. وزیر و وکیل که همراه او رفته‌اند، می‌روند گردشی کنند و پسر پادشاه می‌خوابد. این چشمه، چشمه خضر است. خضر پیامبر بالای سرش می‌آید و بیدارش می‌کند و کار او را جویا می‌شود. خضر در کنار چشمه خودش پسر را راهنمایی می‌کند که باید روبروی در قلعه بماند تا دختر بیاید و ترنجی پرتاب کند. اگر ترنج به سینه پسر خورد که همسرش می‌شود و گرنه توی خاکسترها می‌افتد و

مانند چهل مرد دیگر می‌شود که خاکسترنشین دختر شده‌اند. همه این‌ها و رسیدن به آن دختر به کمک خضر در کنار چشمه خضر به پسر داده شد.

۶-۴. گذر از رود پرآب

گذشتن از رودهای پرآب همیشه دشوار بوده است؛ چنان‌که این کار هم در تاریخ آمده است و هم در داستان‌های اسطوره‌ای. در شاهنامه آن‌گاه که فریدون به دنبال دهاک زمین را در می‌نوردد و به اروندرود می‌رسد، به رودبانان درود می‌فرستد و از آنان می‌خواهد که کشتی‌ها و زورق‌ها را برای او و سربازانش به این روی رود بیاورند. رودبانان نمی‌پذیرند و برای این کار پروانه دهاک را می‌خواهند. فریدون خشمگین می‌شود و میان کیانی را می‌بندد و

سرش تیزشد کینه‌ور جنگ را	به‌آب اندرافکند گلرنگ را
ببستند یارانش یکسر کمر	هم‌ایدون به دریا نهادند سر
بر آن بادپایان با آفرین	به آب‌اندرون غرقه کردند زین
سر سرکشان اندرآمد به‌خواب	ز ناویدن بادپایان در آب

(فردوسی، ۱۳۸۵، ج. ۱، ب. ۸۶۰-۸۶۳)

آب در این جنگ یاری‌رسان فریدون است برای گنج کردن رودبانان دهاک و رساندن لشگر فریدون به گنگ‌دژ هوخت.

در داستان «دوال‌پا» (نفیسی، ۱۳۹۷، ج. ۳، صص. ۵۹-۶۳) پسر تنگدست در راه خود به رودخانه‌ای بسیار پرآب می‌رسد که ده برابر رود کشکان است. او باید از رود بگذرد تا به شهر دوال‌پایان برسد. چند روز در این سوی رود در می‌ماند و با دلی شکسته از خدا می‌خواهد که به او کمک کند. در این هنگام سفیدپوش در کنار آب آشکار می‌شود و او را در چشم برهم‌زدنی به آن سوی رود می‌برد. سفیدپوش یادآور ایزد آب‌ها،

بررسی کهن‌الگوی آب در داستان‌های عامیانه لرستان... _____ آرش عسکری و همکاران

آناهیتاست که یاریگر پاکان و نیکان است. همچنین نمودی از ایزد تیشتر است که در ده روز نخست ماه تیر مردتن می‌شود و همواره یاریگر است.

۷-۴. آدم آبی

در دو داستان از آدم آبی یاد شده است که توانایی زیادی دارد و یاری‌رسان است. گذشته از بانوان که دارای پیوند با آب هستند، مرد آبی نیز می‌تواند نمودی از ایزد آب‌ها باشد که به مرد پیکرگردانی کرده است. تیشتر (ایزد آورنده آب و ستاره تیشتر و ماه تیر و سرور همه ستارگان) نیز در ده روز نخست ماه تیر به مردی پانزده‌ساله (مرد ارمانی ایرانی = ایزد نریوسنگ) پیکرگردانی می‌کند (هینلز، ۱۳۹۱، صص. ۳۷ و ۳۸).

در داستان «آخ» (نفیسی، ۱۳۹۷، ج. ۲/ صص. ۱۷۴-۱۷۸) زنی که از دخترش سیر و خسته شده، کنار دریا نشسته است و آرزو می‌کند که دخترش توی دریا بیفتد و بمیرد. مردی آبی از دریا بیرون می‌آید و دختر را با خود می‌برد.

در داستان «ملک‌ابراهیم و پسرش جهان‌تیغ» (همان، ج. ۳/ صص. ۱۰۵-۱۱۹) روزی پادشاه و پسرش (جهان‌تیغ) باهم گردش می‌کنند، آدمی به همراه کراهاسبی لاغر از دریای نیل بیرون می‌آید. جهان‌تیغ آن کراهاسب را می‌خواهد. پادشاه کراهاسب را می‌خرد و به جهان‌تیغ می‌دهد و از فروشنده می‌پرسد که کیست. پاسخ می‌دهد که من آدم دریایی هستم و این کراهاسب، کره بحری است.

۸-۴. اسب آبی (کره بحری / کره سبز) و اسب چهل کره

اسب با آناهیتا در پیوند است. در اوستا آناهیتا بخشنده اسب‌های نیک است و برای او اسب قربانی می‌کنند. در بسیاری از اسطوره‌های جهان اسب‌هایی دیده می‌شوند که از آب بیرون آمده‌اند و یا از گشنی کردن اسب آبی با مادیان زمینی زاده شده‌اند. این

اسب‌ها یا کره‌های آبی یا دریایی بسیار شگفت‌انگیزند (آیدنلو، ۱۳۸۸، ص. ۱۰۷). کره سبز یا کره بحری در داستان‌های لرستان نمودی فراوان دارد. این گونه اسب از دریا یا چشمه آب بیرون می‌آید و دارای توانایی فراوان است. در فرهنگ اشارات شمیسا، فرهنگ اساطیر و داستان‌واره‌ها از یاحقی و در باورهای عامیانه مردم ایران از ذوالفقاری و شیر در بخش «اسب» چیزی درباره اسب چهل‌کره یا کره بحری یافت نشد. در مثنوی داستانی از گاو بحری یا آبی آمده است. کریم زمانی در گزارش خود از گاوهایی می‌گوید که از دریا در می‌آمدند و گوهرهای شب‌چراغ را در علفزار می‌گذاشتند و خود در نور آن می‌چریدند (زمانی، ۱۳۸۵، ج. ۶، ص ۷۶۶).

گاو آبی گوهر از بحر آورد
بنهد اندر مرج و گردش می‌چرد
(مولوی، ۱۳۷۳، ج. ۶، ب. ۲۹۲۲)

ویژگی‌های اسب چهل‌کره و کره او (کره سبز/ کره بحری) و شیوه گرفتن و رام‌کردنش در داستان‌های لرستان یادآور اسب رستم است. رستم نیز رخس را که کره بود و دارای توانایی شگفت‌آور، پسندید. هنگامی که رستم کره را در کمند خویش گرفتار کرد، مادیان (مادر کره‌اسب) بر آن شد تا بر رستم بتازد و سر او را به دندان بکند.

یکی مادیان نیز بگذشت خنگ
برش چون بر شیر و کوتاه لنگ
(فردوسی، ۱۳۸۵، ج. ۲، ب. ۶۴۴)

یکی کره از پس به بالای اوی
سُرین و برش هم به پهنای اوی
(همان، ب. ۶۴۶)

بیامد چو شیرِ زیان مادرش
همی خواست کندن به دندان سرش
(همان، ب. ۶۵۸)

بررسی کهن‌الگوی آب در داستان‌های عامیانه لرستان... _____ آرش عسکری و همکاران

اسب چهل‌کره نیز توانایی بسیار دارد و رام کردنش دشوار است. در یکی از داستان‌های لرستان مادیان یا اسب چهل‌کره مادر کره بحری است و این پیوند کره و اسب چهل‌کره همانا پیوند کهن‌الگویی میان داستان‌های لرستان و شاهنامه را استوارتر می‌کند. کزازی نیز در گزارش همین بخش از شاهنامه پیوند اسب با آب و دریا را در باور ایرانیان باستان یادآور شده است (همان، ص. ۲۹۵).

رستگار فسایی در بخش پیکرگردانی ایزد سروش از اسب آبی دریای شهد یاد می‌کند که در شاهنامه آمده است. البته فردوسی هرگز این اسب را سروش ندانسته است، ولی رستگار فسایی (۱۳۸۸، ص. ۶۲) آن را سروش می‌داند. ویژگی‌های این اسب درست همان ویژگی‌های رخس است؛ «سپه‌خایه و زاغ چشم» و

ز دریا برآمد یکی اسب خنگ سرین‌گرد چون گور و کوتاه‌لنگ

(فردوسی، ۱۳۸۵، ج. ۷/ب. ۴۷۷۱)

این اسب آبی از دریا بیرون می‌آید و بر یزدگرد بزه‌کار آشکار می‌شود. شبانان و سپاهیان از گرفتنش در می‌مانند، ولی اسب آبی نزد یزدگرد می‌آید و خود را رام نشان می‌دهد. یزدگرد بر او زین و لگام می‌نهد. اسب آبی با سم یزدگرد بزه‌کار را سرکوب و پای‌مال می‌کند و به درون آب باز می‌گردد (رستگار فسایی، ۱۳۸۸، ص. ۶۲؛ یاحقی، ۱۳۹۱، ص. ۱۱۴). کره آبی در داستان‌های عامیانه لرستان توانایی سخن گفتن و پیش‌بینی آینده را نیز دارد چنان‌که در نمونه‌های زیر دیده می‌شود:

در داستان «ملک‌ابراهیم و اسب چهل‌کره» (نفیسی، ۱۳۹۷، ج. ۲/ صص. ۳۷-۵۳) ملک‌ابراهیم با کمک دیوها از چند کشور می‌گذرد و کنار چشمه آبی اسب چهل‌کره (اسب دریایی/بحری) را به دست می‌آورد که اسبی بی‌همتاست. او اسب را به پادشاه مصر می‌دهد و دختر او را به همسری می‌گیرد.

در داستان «ملک‌ابراهیم و کره بحری» (همان، ج. ۲/ صص. ۷۹-۸۵) کره‌اسب ملک‌ابراهیم در این داستان بارها با او سخن می‌گوید و او را از آینده آگاه می‌کند. همچنین روزی که پدر و نامادری ملک‌ابراهیم می‌خواهند سر کره‌اسب را ببرند و نامادری نیز در پی کشتن ملک‌ابراهیم است، همین کره‌اسب به داد او می‌رسد. این کره‌اسب به ملک‌ابراهیم کمک می‌کند تا سرمایه‌دار و داماد پادشاه شود و بیماری‌های دشوار را درمان کند. نمود پیکرگردانی ایزد تیشتر نیز در این داستان‌ها آشکار است. ایزد تیشتر در ماه چهارم و در ده روز سوم ماه به پیکر و ریخت اسب در می‌آید. در نبردهای آغاز آفرینش نیز ایزد تیشتر در پیکر اسبی سفید و نیرومند با دیو خشک‌سالی جنگید (هینلز، ۱۳۹۱، ص. ۳۷؛ بندهشن، ۱۳۸۰، صص. ۶۳ و ۶۴؛ برن و همکاران، ۱۳۸۷، ص. ۱۲۷).

در داستان «شهر خاموشان» (نفیسی، ۱۳۹۷، ج. ۲/ صص. ۱۵۱-۱۵۴) پسر کوچک‌تر پادشاه کره‌اسبی را از بیابان می‌گیرد که با او سخن می‌گوید و در سراسر داستان راهنمایش می‌کند تا به آرمان‌هایش برسد. این کره‌اسب توانایی زیادی هم دارد و بسیار تند می‌دود و راه چند روزه را در زمان کم‌تری می‌پیماید. در همین داستان ملک‌ابراهیم برای به‌دست آوردن اسب چهل‌کره می‌رود. اسب چهل‌کره مادر همین کره‌اسب است. کره‌اسب کمک می‌کند و راه چیره‌شدن بر اسب چهل‌کره را به او می‌گوید. ملک‌ابراهیم اسب چهل‌کره را از درون چشمه آب پیدا و او را رام و آرام می‌کند. دو گوهر شب‌چراغ هم از بینی اسب چهل‌کره بیرون می‌افتد که ملک‌ابراهیم بر می‌دارد.

در داستان «ملک‌ابراهیم و پسرش جهان‌تیغ» (همان، ص. ۳/ صص. ۱۰۵-۱۱۹) نیز جهان‌تیغ (فرزند ملک‌ابراهیم) کره‌اسبی را به دست می‌آورد که سخن می‌گوید و همیشه

بررسی کهن‌الگوی آب در داستان‌های عامیانه لرستان... _____ آرش عسکری و همکاران

به او کمک می‌کند. این کره‌اسب را پدرش از آدم دریایی می‌خرد و آدم دریایی می‌گوید که این کره‌اسب، کره بحری (دریایی) است.

در داستان «خاکی و سی و نه برادر» (همان، ج. ۴/ صص. ۹۹-۱۰۸) خاکی دنبال اسب چهل‌کره می‌رود. با کمک دختری که در کنار چشمه آب پیدا می‌کند، اسب چهل‌کره را از درون چشمه آب به دست می‌آورد.

۵. نتیجه

یکی از بن‌مایه‌های مهم داستان‌های عامیانه لرستان آب است. بازتاب‌های اسطوره آب را در داستان‌های لرستان می‌توان با نمودهای این اسطوره در دیگر داستان‌های ایرانی سنجید. در این داستان‌ها نمودهای گوناگون اسطوره آب (روزی‌رسانی، کمک به قهرمان، پیوند با بانو و ...) دیده می‌شود. در داستان‌های لرستان دختر شاه پریان و ماهی هفت‌رنگ و پری و دیگر بانوان پشتیبان آب، همواره در کنار مردم و یاریگر آن‌ها هستند. در داستان‌های عامیانه لرستان نماینده آب‌ها گاهی مرد است که آن را می‌توان نمود ایزد تیشتر دانست که در ده روز نخست ماه چهارم (تیر) مردتن می‌شود. این پیکرگردانی به مادینه و نرینه نمود آمیختگی ایزد تیشتر و ایزد آناهیتا در داستان‌های لرستان است. از سوی دیگر کمک درویش یا مرد ناشناس در کنار چشمه می‌تواند نمودی از خضر پیامبر در داستان‌های لرستان باشد به‌ویژه که در یکی از داستان‌ها نام «چشمه خضر» آمده است. در داستان‌های لرستان پاک‌کنندگی و کمک به پیوند زناشویی، باروری و زایش از کارهای آب و فرشتگان آبی است که فراوان به نمود می‌رسد. در کتاب چهارجلدی *داستان‌های عامیانه لرستان*، ۱۸۳ داستان آمده است که در ۳۳ داستان آن بن‌مایه اسطوره آب یافت شد. از میان نمودهای گوناگون اسطوره آب در این داستان‌ها

«پیوند آب با بانوان» از همه نموده‌ها بیشتر است. این نمود را می‌توان در یاری‌رسانی دختران بی‌گناه رانده شده، دلدادگی و پیمان همسری در کنار چشمه، قربانی کردن دختران برای باز شدن آب و... دید. این‌ها نشانه ارزش بالای زن در زندگی و فرهنگ مردم این استان کهن است. نمود فراوان پیوند آب با بانو همچنین می‌تواند یادآور ایزدبانوی آب‌ها، آناهیتا و دیگر ایزدان و امشاسپندان مادیته نگاهبان آب باشد. بررسی و گزارش این بن‌مایه‌ها به شناخت بیشتر ادبیات و فرهنگ مردم لرستان و پیوند آن با فرهنگ کهن ایرانی می‌انجامد و سود سرشار این فرهنگ و ادبیات را در دسترس خوانندگان می‌گذارد.

۶. پیشنهاد

بررسی بن‌مایه اسطوره آب در داستان‌های دیگر استان‌ها و سنجش تطبیقی این بررسی میان داستان‌های عامیانه جای‌جای ایران و همچنین با داستان‌های دیگر کشورها می‌تواند برای شناسایی و شناساندن فرهنگ و ادبیات و اسطوره‌های مردم ایران سودمند باشد.

منابع

- آموزگار، ژ. (۱۳۷۶). *تاریخ اساطیری ایران*. تهران: سمت.
- آیدنلو، س. (۱۳۸۷). چند بن‌مایه و آیین مهم ازدواج در ادب حماسی ایران با ذکر و بررسی برخی نمونه‌های تطبیقی. *جستارهای ادبی*، ۱۶۰ (۴)، ۱-۲۳.
- ارشاد، م. (۱۳۸۲). *گستره اسطوره*. تهران: هرمس.
- الیاده، م. (۱۳۸۴). *متون مقدس بنیادین از سراسر جهان*. برگردان م. صالحی علامه. جلد ۱. تهران: فراوان.
- الیاده، م. (۱۳۸۶). *چشم‌اندازهای اسطوره*. ترجمه ج. ستاری. تهران: توس.

بررسی کهن‌الگوی آب در داستان‌های عامیانه لرستان... _____ آرش عسکری و همکاران

- امیرقاسمی، م. (۱۳۹۱). *درباره قصه‌های اسطوره‌ای*. تهران: نشر مرکز.
- انصاری، ب. (۱۳۹۷). *اساطیر ایرانی*. تهران: آرون.
- برن، ل و دیگران. (۱۳۸۷). *جهان اسطوره*. ترجمه ع. مخبر. تهران: مرکز.
- بندهشن (۱۳۸۰). فرنیغ دادگی. گزارش م. بهار. تهران: توس.
- بهار، م. (۱۳۹۱). *پژوهشی در اساطیر ایران*. تهران: آگه.
- بهرامی، م. (۱۳۹۹). بن‌مایه‌های اسطوره‌ای ایزدگیاهی و ایزدبانوی باروری در افسانه سه‌خواهر و نی‌لبک. *پژوهش‌نامه ادبیات داستانی*، ۹ (۱)، ۲۳ - ۱.
- چالاک، س. (۱۳۹۷). ایزدبانوان اساطیری در قصه‌های عامیانه. *پژوهش و ادبیات فارسی*، ۴۹، ۴۹ - ۷۰.
- رستگار فسایی، م. (۱۳۸۸). *پیکرگردانی در اساطیر*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- روستا، ف. (۱۴۰۰). بن‌مایه‌های اساطیری در گزیده‌ای از قصه‌های بختیاری و کهکیلویه و بویراحمد. *ادبیات و زبان‌های محلی ایران زمین*، ۱۱ (۲) (پیاپی ۳۲)، ۸۵-۱۰۹.
- زمانی، ک. (۱۳۸۵). *شرح جامع مثنوی معنوی*. تهران: اطلاعات.
- شایگان، د. (۱۴۰۰). *بینش اساطیری*. تهران: اساطیر.
- شایگان، د. (۱۳۴۶). *ادیان و مکتب‌های فلسفی هند*. تهران: دانشگاه تهران.
- شمیسا، س. (۱۳۸۷). *فرهنگ اشارات ادبیات فارسی (اساطیر، سنن، آداب، اعتقادات، علوم و ...)*. تهران: میترا.
- کزازی، ج. (۱۳۸۵). *نامه باستان (گزارش شاهنامه فردوسی)*. تهران: سمت.
- کمیل، ج. (۱۳۸۵). *قهرمان هزارچهره*. برگردان شادی خسروپناه. مشهد: گل آفتاب.
- گویری، س. (۱۴۰۲). *آناهیتا در اسطوره‌های ایرانی*. تهران: ققنوس.
- مظفریان، ف. (۱۳۹۱). *اسطوره و قصه‌های عامیانه*. *ادبیات عرفانی و اسطوره‌شناسی* (پورتال جامع علوم انسانی وزارت علوم)، ۸ (۲۸)، ۲۱۳-۲۴۷.

مولوی، م. (۱۳۷۳). *مثنوی معنوی*. ویرایش ر.ا. نیکلسون. به کوشش ن. پورجوادی. تهران: امیرکبیر.

مینوی خرد (بی‌نا). (۱۳۴۸). ترجمه ا. تفضلی. تهران: بنیاد و فرهنگ ایران.
نفیسی، ن. (۱۳۹۷). *داستان‌های عامیانه لرستان*. زیر نظر ب. فره‌وشی. تهران: مرکز دایره‌المعارف بزرگ اسلامی.

هینلز، ج. (۱۳۹۱). *شناخت اساطیر ایران*. ترجمه ژ. آموزگار و ا. تفضلی. تهران: چشمه.
یاحقی، م. (۱۳۹۱). *فرهنگ اساطیر و داستان‌واره‌ها در ادبیات فارسی*. تهران: فرهنگ معاصر.

References

- Amirghasemi, M. (2012). *On mythical stories*. Markaz Publications.
- Amouzgar, J. (1997). *Mythological history of Iran*. Samt.
- Ansari, B. (2018). *Iranian mythology*. Arvan.
- Aydenloo, S. (2008). Some important themes and rituals of marriage in Iranian epic literature with mention and examination of some comparative examples. *Literary Essays*, 160(4), 1-23.
- Bahar, M. (2012). *A study in Iranian mythology*. Agh.
- Bahrani, M. (2019). Mythical motifs of Izadegah and the Goddess of fertility in the legend of the three sisters and Nilabak". *Research Studies of Fiction Literature*, 9(1), 1-23. <https://sid.ir/paper/380191/fa>
- Bandehshan. (2001). *Farnbagh Dadgi* (edited by M. Bahar). Toos.
- Bern, L., & et al. (2008). *The world of mythology* (translated by A. Mokhbar). Markaz [in persian].
- Campbell, J. (2006). *The hero of a thousand faces* (translated by Sh. Khosropanah). Gol Aftab.
- Chalak, S. (2018). Mythical Goddesses in folk tales. *Persian Research and Literature*, 49, 49-70. <https://sid.ir/paper/56163/fa>
- Elyadeh, M. (2005). *Fundamental sacred texts from around the world* (translated by M. Salehi Allameh). Fararov Publications.
- Elyadeh, M. (2007). *Perspectives of myth* (translated by J. Sattari). Toos.
- Ershad, M. (2003). *The scope of myth*. Hermes.
- Gweiri, S. (1969). *Anahita in Iranian myths*. Qognoos Publications.
- Hinles, J. R. (2012). *Understanding Iranian mythology* (translated by Zh. Amuzgar and A. Tafazzoli). Cheshme [in persian].

- Kazazi, J. (2006). *Ancient letters*. Samt.
- Maulvi, Jalal-edin, M. (1993). *The spiritual Mathnawi*. Amirkabir.
- Mozaffarian, F. (2012). Myth and folk tales. *Mystical and Mythological Literature*, 8(28), 247-213. <http://sid.ir/paper/139667/fa>
- Nafisi, N. (2018). *Folktales of Lorestan*. Center for the Great Islamic Encyclopedia.
- Rastegar Fasaei, M. (2009). *Morphology in mythology*. Institute of Humanities and Cultural Studies.
- Rosta, F. (1999). Mythical motifs in a selection of Bakhtiari, Kohkiluyeh and Boyer Ahmad tales. *Literature and Local Languages of Iran*, 11(2), 109-85. <https://sid.ir/paper/1052175/fa>
- Shamisa, S. (2008). *Dictionary of Persian literature allusions (myths, traditions, manners, beliefs, sciences, etc.)*. Mitra.
- Shaygan, D. (1967). *Indian religions and philosophical schools*. University of Tehran.
- Shaygan, D. (1999). *Mythological insights*. Mythology.
- Unknown. (1969). *Minovi Kherad* (translated by A. Tafazzoli). Foundation and Culture of Iran.
- Yahghi, M. (2012). *Dictionary of myths and storylines in Persian literature*. Contemporary Culture.
- Zamani, K. (2006). *Comprehensive explanation of the spiritual Mathnavi*. Information.